

УДК 342.565.2 : 347. 92 :994

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.1.45>

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ТА МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ДІЄВОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ТА ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ)

Фурса С.Я.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права
та галузевих правових дисциплін
Київського університету права
Національної академії наук України,
заслужений юрист України
ORCID: 0000-0002-3023-5287
e-mail: fursa_2003@ukr.net*

Фурса Є.І.,

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права
та галузевих правових дисциплін
Київського університету права
Національної академії наук України
ORCID: 0000-0001-9496-1256
e-mail: fursa_2003@ukr.net*

Регушевський Е.Є.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного права
та галузевих правових наук
Київського університету права
Національної академії наук України
ORCID: 0009-0008-0783-2017
e-mail: ree0665121824@gmail.com*

Фурса С.Я., Фурса Є.І., Регушевський Е.Є. Конституція України та механізм забезпечення її дієвості (на прикладі захисту прав людини у конституційному та цивільному судочинстві).

Стаття присвячена аналізу механізму забезпечення дієвості норм Конституції України, які стосуються основоположних прав людини і громадянина, зокрема, на захист права на працю, права споживачів. Акцент зроблено на тому, що Конституція України – це дієвий механізм, який вирішує найважливіші питання в державі і яку безпосередньо застосовує Конституційний Суд України у своїй практиці, а Верховна Рада України може і повинна забезпечувати роботу цього механізму та удосконалювати його. Проаналізована роль Президента України як гаранта дотримання Конституції України [1], прав і свобод людини і громадянина та висловлені авторські гіпотези про те, що Президент не може впливати на суди та суддів, оскільки останні незалежні та повинні підкорюватися тільки закону. Зроблено висновок про те, що Конституційний Суд України (далі – КСУ) проводить значну і позитивну роботу з упорядкування законодавства і приведення його у відповідність Конституції та до європейських стандартів, але його діяльність має узгоджуватися із процедурою ухвалення судами рішень на підставі принципу верховенства права. Проаналізовано Рішення Конституційного Суду України Другий Сенат у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфєєва Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка

Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах) від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 [2] та зроблено висновок про те, що не можна за ціною позову кваліфікувати справу як малозначну, оскільки це принижує права людини, зокрема, коли громадянин отримує мінімальну заробітну плату, то і спір в нього буде стосуватися незначної суми. Тому з кваліфікацією трудових спорів як малозначних не можна погодитись, оскільки так нехтується значимість основного Закону України, оскільки Конституція регламентує право на працю, яке є основоположним, а не малозначні питання. Наша держава взяла на себе зобов'язання і має гарантувати захист прав своїм громадянам на звернення до Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: Конституція України, Конституційний Суд України, цивільне судочинство, права людини, малозначні спори, захист прав споживачів, трудові спори, неконституційність закону, Європейський суд по правах людини, рішення.

Fursa S.Ya., Fursa E.I., Regushevsky E.Ye. Constitution of Ukraine and the mechanism for ensuring its effectiveness (on the example of human rights protection in constitutional and civil proceedings).

The article is devoted to the analysis of the mechanism for ensuring the effectiveness of the norms of the Constitution of Ukraine, which concern the fundamental rights of man and citizen, in particular, the protection of the right to work, consumer rights. The emphasis is placed on the fact that the Constitution of Ukraine is an effective mechanism that resolves the most important issues in the state and which is directly applies by the Constitutional Court of Ukraine in its practice, and the Verkhovna Rada of Ukraine can and should ensure the work of this mechanism and improve it. The role of the President of Ukraine as a guarantor of compliance with the Constitution of Ukraine, human and citizen rights and freedoms is analyzed and the author's hypotheses are expressed that the President cannot influence the courts and judges, since the latter are independent and must obey only the law. The conclusion is made that the Constitutional Court of Ukraine (hereinafter – the CCU) is carrying out significant and positive work on streamlining the legislation and bringing it into line with the Constitution and European standards, but its activities must be consistent with the procedure for the adoption of decisions by courts based on the principle of the rule of law. The Decision of the Constitutional Court of Ukraine, Second Senate, in the case on constitutional complaints of Doroshko Olga Yevgenivna, Yevstifeyev Mykyta Igorovych, Kushaba Ivan Petrovych, Yakimenko Volodymyr Petrovych on the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of paragraphs 1, 5 of part six of Article 19, paragraph 2 of part three of Article 389 of the Civil Procedure Code of Ukraine (regarding guaranteeing the right to judicial protection in minor disputes) dated November 22, 2023 No. 10-p(II)/2023 was analyzed and the conclusion was made that it is impossible to qualify the case as minor based on the price of the claim, since this degrades human rights, in particular, when a citizen receives the minimum wage, then the dispute will concern an insignificant amount. Therefore, we cannot agree with the qualification of labor disputes as minor, since this neglects the significance of the Basic Law of Ukraine, since the Constitution regulates the right to work of a person, which is fundamental, and not minor issues. Our state has undertaken obligations and must guarantee the protection of the rights of its citizens to appeal to the European Court of Human Rights.

Key words: Constitution of Ukraine, Constitutional Court of Ukraine, civil proceedings, human rights, minor disputes, consumer rights protection, labor disputes, unconstitutionality of the law, European Court of Human Rights, decision.

Постановка проблеми. Необхідно на науковому рівні проаналізувати реалізацію норм Конституції України при розгляді цивільних справ у цивільному судочинстві, у разі, якщо суд дійде висновку, що законодавство, яке підлягає застосуванню є неконституційним та роль Конституційного Суду України у визнанні відповідних норм неконституційними, на прикладі трудових спорів, спорів про захист прав споживачів та інших, які потребують перегляду при віднесенні їх до малозначних спорів.

Стан опрацювання. Питанням неконституційності норм Цивільного процесуального кодексу України [3] (далі – ЦПК) щодо недоцільності віднесення справ про захист прав споживачів, трудових спорів до малозначних вчені присвячували свої праці [4] та досліджували роль Конститу-

ційного Суду України [5, с. 14–21] та Європейського суду з прав людини у механізмі захисту прав людини [6]. Але актуальність питання не вичерпала себе, тому вчені мають і далі висловлювати свої обґрунтовані думки про реалізацію норм Конституції, які передбачають захист основоположних прав і свобод людини та громадянина та створені дієвого механізму із забезпечення реалізації норм Конституції України, зокрема, у цивільному судочинстві.

Мета статті: дослідити вплив Конституції України на цивільне судочинство з метою узгодження її положень із законодавством, яке регламентує останнє. Показати роль Конституційного Суду України у захисті прав людини, зокрема, у малозначних спорах та визнанні деяких норм ЦПК, які регламентують процедури їх розгляду, неконституційними.

Виклад основного матеріалу. Якщо не ідеалізувати Конституцію України, а наважитися говорити про її різнопланову дієвість, то варто, насамперед, віддати належне розробникам, які створили гарний інтелектуальний продукт, вагомість якого для правової системи України неможливо переоцінити. В той же час, слід окреслити, що гіперболічно Конституція України – це дієвий механізм, який вирішує найважливіші питання в державі і яку безпосередньо використовує Конституційний Суд України у своїй практиці, а Верховна Рада України може і повинна забезпечувати роботу цього механізму та удосконалювати його. Зокрема, в ч. 2 ст. 102 Конституції України зазначено, що Президент України є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Але чи є реально забезпеченням такий статус Президента України, щоб він міг гарантувати додержання Конституції України всіма гілками влади і посадовими особами? Очевидно, що ні.

Так, судова гілка влади не підпорядкована Президенту України, а це, одночасно, означає, що Президент не може бути гарантом прав і свобод людини та громадянина, оскільки в нього не має повноважень впливати на суди при вирішенні ними конкретних справ. Саме останні мають повноваження вирішувати спори і припиняти правопорушення.

Дійсно, Президент України може не підписати закон, який він вважає неконституційним або таким, що порушує права людини, але для цього в нього має бути достатньо підстав. З цього приводу й виникає питання про те, а хто має надати реальні поради Президенту України щодо відповідності певного Закону нормам Конституції України та правам людини? Представляється, що налагоджений графік прийому громадян [7] і відповідних письмових звернень громадян України до Президента – це механізм сприйняття окремих проблем скажників, а не шлях вирішення проблем певних верств населення або окремих груп громадян. Більше того, потік подібної інформації розтікається по декількох напрямках, зокрема, частина потоку спрямовується до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [8] та до інших високопосадовців, тому реальної єдиної картини з правами людини не складається в органів державної влади.

Звідси випливає простий і в той же час багаторівневий висновок про здобутки, виклики і перспективи розвитку України в конституційному контексті, про які слід говорити через аналіз тих проблемних питань, які існують в нашій державі, і способах їх вирішення. Сприймаючи конституційний розвиток України як рух конституційного устрою України вперед, а також приведення законодавства відповідно до вимог Конституції України, слід періодично проводити екскурс в недалеке минуле і порівнювати здобутки правової системи.

Варто зазначити, що Конституційний Суд України (далі – КСУ) проводить значну і позитивну роботу з упорядкування законодавства і приведення його у відповідність Конституції України та до європейських стандартів. Зокрема, не можемо не згадати рішення КСУ з приводу конституційної скарги щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах [2], оскільки цим рішенням було скасоване обмеження у правах на захист прав осіб в порядку спрощеного позовного провадження (ст. 274 ЦПК). І хоча це рішення КСУ стосується справ про захист прав споживачів, але будемо його сприймати лише як першу спробу застерегти приниження або, навіть, дискримінацію прав осіб за рівнем їх доходів, оскільки рівень доходів визначає ті спірні питання, в яких особи беруть участь. Не можна за ціною позову кваліфікувати справу як малозначну, оскільки це принижує права людини. Наприклад, коли громадянин отримує мінімальну заробітну плату, то і спір в нього буде стосуватися незначної суми, але чи можна говорити про те, що для нього розмір мінімальної заробітної плати малозначний, якщо він за ці кошти мусить годувати своїх дітей цілий місяць? Як пояснити багатьом пенсіонерам, що розмір їх пенсії не вартий значної уваги для судів і суддів, оскільки для них ці справи розцінюються як малозначні. Хіба можна назвати права людини на працю малозначними і передбачати менші гарантії для їх захисту? Це суперечить не

тільки елементарній логіці, оскільки мільйони українців живуть саме за рахунок праці, а віднесення трудових спорів до малозначних прямо протиставляється ст. 3 Конституції України. Так, у статтях 43–45 Конституції України значна увага приділяється праву на працю. А у п. 2 ч. 4 ст. 19 ЦПК законодавець кваліфікуючи спори, що виникають з трудових правовідносин відніс їх, фактично, до малозначних. Як бачимо, такою кваліфікацією трудових спорів нехтується значимість основного Закону України і складається враження, що замість базових основ правовідносин Конституція регламентує малозначні питання.

Отже, КСУ визнав невідповідність положень ЦПК нормам Конституції України по відношенню до захисту прав споживачів, але його рішення це, фактично, реакція на заяву вказаних у рішенні громадян, а не його загальне ставлення до принципу пропорційності, який передбачений в ст. 11 ЦПК. Тому можна зробити висновок про те, що Конституція України виконала *в цій справі* роль своєрідного флагамена, на який має орієнтуватися законодавча влада. Більше того, КСУ постановив визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), пункти 1, 5 частини шостої статті 19 Цивільного процесуального кодексу України, що вони втрачають чинність через шість місяців із дня ухвалення КСУ цього Рішення, Верховна Рада України має привести їх у відповідність до Конституції України та цього Рішення. Формально розглядаючи впровадження рішення КСУ можна дійти висновку, що Верховна Рада України виконала поставлене завдання, але реальної зміни принцип пропорційності не зазнав, оскільки ґрунтовного переосмислення дії цього принципу в цивільному судочинстві не відбулося.

Тому розглядаючи конституційний розвиток України варто визнати не стільки позитивні риси, скільки негативні тенденції, щоб працювати над їх усуненням. Для впевненого руху вперед потрібно іноді озиратися назад, щоб побачити, а чи правильним шляхом ми йдемо.

Так, розробники першої редакції Конституції України заклали право особи на безпосереднє звернення до КСУ. Сьогодні як певні виклики можна сприймати обмеження прав особи на безпосереднє звернення до КСУ, оскільки:

- за ч. 2 ст. 57 Закону України «Про Конституційний Суд України» попередню перевірку звернень до Суду здійснює Секретаріат, але ж останнє поняття є узагальнюючим, оскільки Керівник Секретаріату має першого заступника, заступників тощо. Тому при відсутності персоніфікації повноважень на розгляд звернень до суду, це питання може вирішувати будь-який працівник Секретаріату. Але ж йдеться про конституційну скаргу та інші звернення до КСУ, важливість яких важко переоцінити. Для порівняння, у судах загальної юрисдикції та навіть у Верховному Суді канцелярії судів не мають таких процесуальних повноважень, а мають лише зареєструвати відповідні заяви, оскільки особа звертається до суду і її не цікавить позиція канцелярії суду. Тому при зверненні до будь-якого суду відповідь має надавати, як мінімум, суддя, а не працівник канцелярії;

- перед зверненням до КСУ суб'єкт права на конституційну скаргу має отримати остаточне судові рішення і довести, що застосований в цьому рішенні закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України. Однак, такий шлях до КСУ може бути тривалим і тернистим, оскільки слід пройти всі інстанції суду загальної юрисдикції.

Тому звернення до КСУ стало більш проблемним, ніж передбачалося у попередніх нормативних актах, а це свідчить про те, що способи вирішення проблем громадян погіршуються і їх вирішення відтерміновується на невизначений проміжок часу. Тобто вченим і фахівцям потрібно підіймати такі питання і пропонувати способи їх вирішення.

Більше того, як свідчить власний досвід у цивільному судочинстві, багато хто з осіб втрачає надію на захист власних прав в судах, тому скоріше вони звернуться до Європейського суду з прав людини, а ніж до КСУ.

Більше того, якщо проаналізувати інформацію з мережі Інтернет, то вийде, що багато хто з фахівців рекламує власний досвід звернення до Європейського суду з прав людини і позитивні результати такого звернення, але важко знайти фахівців, які б радили особам звертатися до Конституційного Суду України. Однак, така практика є кардинально неправильною, оскільки саме наша держава взяла на себе відповідні повноваження і має не тільки забезпечити, а гарантувати захист прав власним громадянам і звернення до міжнародних установ і тим більше рішення Європейського суду з прав людини проти України мали б розцінюватися як екстраординарні випадки недосконалості нашої правової системи. Ні, такі випадки стали чимось повсякденним, оскільки був прийнятий Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейсько-

го суду з прав людини»[9] і у п. 8 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження»[10] передбачені повноваження з виконання рішень Європейського суду з прав людини. При цьому варто зазначити, що КСУ володіє більшими повноваженнями ніж Європейський суд з прав людини (далі-ЄСПЛ), оскільки до повноважень КСУ має належати й визнання неконституційними рішень ЄСПЛ. Це довести не складно і цей висновок обумовлений тим, що у п. 3 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» до його повноважень належить перевірка на відповідність Конституції України міжнародних договорів, а рішення ЄСПЛ ґрунтуються на міжнародному договорі. Тому, на нашу думку, правило про те, що рішення чи висновок КСУ є остаточним і не може бути оскарженим, стосується не тільки української, а й міжнародної правової системи, включаючи юрисдикцію ЄСПЛ. В цьому контексті слід вибудувати конфігурацію взаємовідносин з оскарження рішень українських судів і правового їх значення. Громадяни України вправі оскаржити рішення українських судів щодо неконституційності застосованих судом норм до КСУ або самі суди уповноважені аналогічні питання поставити перед КСУ (ч. 6 ст. 10 ЦПК), але після вирішення цього питання КСУ вони не можуть розглядатися ЄСПЛ. В той же час, громадяни вправі оскаржувати інші положення рішення суду перед ЄСПЛ щодо яких не існує рішення КСУ.

При такому підході, на нашу думку, права громадян України на захист значно розширяться в контексті широти оскаржуваних питань, але варто це положення нормативно закріпити, оскільки формально КСУ відокремлений від правосуддя через те, що «Правосуддя» регламентоване у розділі VIII Конституції України, а повноваження Конституційного Суду України – у розділі XII. Хоча таке тлумачення повноважень судів та КСУ не відповідає рівню тих питань, які ними вирішуються. Так, варто визнати повноваження Конституційного Суду України вищими ніж судів загальної юрисдикції, тому формально норми щодо Конституційного Суду України мають бути розташовані раніше, ніж норми про правосуддя в Україні. Тому при всій повазі до такої важливої установи, яким є КСУ, варто зазначити, що правила його діяльності і місце у врегулюванні суспільних відносин визначає Верховна Рада України, а також не можна не враховувати персональний склад КСУ, який має формуватися не за політичним і квотним принципом, а за фаховими здібностями кандидатів.

Отже, перспективи удосконалення правової системи України внаслідок діяльності КСУ можна прогнозувати лише в тому випадку, коли до складу цього суду увійдуть фахівці найвищої кваліфікації, які здатні самостійно і творчо мислити, а також принципово відстоювати права та інтереси кожного громадянина та, одночасно, нашої держави в усіх можливих правовідносинах. Так, інтереси держави та громадянина в правовій державі мають співпадати і це не тільки данина ст. 3 Конституції України, а й гарантія могутності нашої України.

Наша Конституція хоча і була створена не так давно, як у багатьох інших розвинених країнах, але провідні іноземні фахівці визнавали її однією з найдемократичніших. В той же час, за кількістю змін до Конституції України може скластися враження, що вона існує, як мінімум, століття і що депутати за політичними міркуваннями намагаються «підлаштувати» положення Конституції під свої політичні гасла або адміністративні інтереси. Так, одним Законом були внесені зміни до таких статей Конституції України: 76, 78, 81-83, 85, 87, 89, 90, 93, 98, 112-115, а потім цей закон було визнано неконституційним у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття. Очевидно, що Конституція України не повинна сприйматися як недоторканна книга, яку дістають лише на окреме свято – день її прийняття, оскільки її норми є нормами прямої дії. Але в той же час, потрібно з певною повагою ставитися до основного Закону України, до речі, як і до інших законів і не потрібно поспіхом викладати пропозиції змін до норм Конституції України. Наприклад, у 2016 році було внесено доповнення до ст. 124 Конституції України такого змісту: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутим Міжнародного кримінального суду». Така норма Конституції України не має правового сенсу. Якщо розкласти цю положення на елементи і перефразувати, то може вийти: «Україна може й не визнати ..., а може ініціювати та започаткувати новий кримінальний суд на своїх умовах» тощо. Очевидно, що це право держави і це не потрібно декларативно відтворювати в Конституції України, а необхідно впроваджувати власні політичні інтереси в міжнародну діяльність, що особливо актуально в сучасних умовах.

Визначений недолік тепер відгукується по іншому. Так, у 2024 році Законом України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» [11] Україною було ратифіковано відповідний статут, але що тепер робити з положенням Конститу-

ції України, де до цих пір робиться припущення, що Україна може його ратифікувати, коли він де-юре ратифікований. Тому тепер потрібно внести ясність в Основний закон і усунути дилему. Отже, діяльність Верховної Ради України не повинна бути ситуативною і не потрібно нашу Конституцію підлаштовувати до сучасного політичного моменту.

Відверто аналізуючи місце Конституції України в житті суспільства варто говорити про істотну залежність сутності нашого правового життя від кваліфікації депутатів Верховної Ради України, персонального складу КСУ, а також від Складу Науково-консультативної ради Конституційного Суду України та інших факторів. Так, депутати приймають закони і від їх якості залежить життя суспільства. Тому уявляється просто дивним, коли до недавно прийнятого закону вносяться зразу ж велика кількість змін.

Нещодавній приклад з введенням закону про Національне антикорупційне бюро України та Спеціальну антикорупційну прокуратуру взагалі безпрецедентний і цей випадок не просто приклад зворотного політичного кроку. Як можна приймати закон і через тиждень без рішення Конституційного Суду України самим депутатам його анулювати? Тут коментарі зайві, оскільки наведені положення свідчать про кваліфікацію осіб, які займаються законотворчою діяльністю та приводять законодавство у відповідність до вимог Європейського Союзу, а також приймають закони. Але як такий випадок пояснити в Європейському союзі? Як таку ситуацію роз'яснити студентам? Де ті «запобіжники» у правовій системі України, які мали застерегти такий випадок чи лише мітинги під час воєнного стану можуть зупинити прийняття і скасування законів?

В цьому контексті слід звернути увагу на те, яку роль відводять собі вчені, які займаються науковою та педагогічною діяльністю і досліджують та читають конституційне право і конституційний процес. На нашу думку, якщо наша держава і суспільство бажають поступового та прогресивного розвитку, то не можна залишати на розсуд депутатів такі важливі питання як внесення змін до Конституції України та інших законів.

Наукова думка має проливати світло на вирішення особливо важливих питань, супроводжувати не тільки законотворчий процес, а й ухвалення рішень КСУ, шляхом надання наукових висновків. При цьому, наукова думка має випереджати законотворчий процес, застерігати прийняття неконституційних законів і таких, що порушують права людини.

В Україні сьогодні друкується величезна кількість наукових журналів, проводиться доволі багато конференцій, круглих столів тощо, тому фахівцям можна публічно висловити свою точку зору. Дійсно, комусь з редакційної колегії може не сподобатися матеріал або автор матеріалу і такі факти мають місце, тоді необхідно доносити власну точку зору у інших виданнях.

Колись давно пропонувалася до обговорення на конференції вузька тема щодо нарадчої кімнати в діяльності суду, але завдяки ґрунтовній, системній і принциповій позиції науковців тема на стільки розширилася, що всім стало ясно, що озвучена тема занадто вузька для обговорення і проблеми в судочинстві пов'язані не з нарадчою кімнатою ...

Отже, готуючи сьогодні студентів ми мусимо бачити перспективу нашої країни на довгі роки, тому вони мають отримувати ґрунтовні і перспективні знання та професійні навички, а також конструктивну і принципову позицію від науковців та викладачів. Лише в такому випадку конституційний розвиток України матиме перспективу і відповідні кадри на заміщення вакантних посад в державі, які здатні будуть продовжити рух нашої держави до проголошених у нашій Конституції цілей – суверенітет і незалежність, демократична, соціальна, правова держава, де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Висновки. З проведеного дослідження випливає простий і, в той же час, багаторівневий висновок про здобутки, виклики і перспективи розвитку України в конституційному контексті, про які слід говорити через аналіз тих проблемних питань, які існують в нашій державі, і способах їх вирішення, зокрема, у цивільному судочинстві при віднесенні певних категорій справ до малозначних, зокрема, трудових спорів та спорів про захист прав споживачів. Сприймаючи конституційний розвиток України як рух конституційного устрою України вперед, а також приведення законодавства відповідно до вимог Конституції України, слід періодично проводити екскурс в недалеке минуле і порівнювати здобутки правової системи України. Варто зазначити, що Конституційний Суд України проводить значну і позитивну роботу з упорядкування законодавства і приведення його у відповідність до Конституції України та європейських стандартів. Не можна за ціною позову кваліфікувати справу як малозначну, оскільки це принижує права людини. Громадя-

нин може отримувати мінімальну заробітну плату, а справа, наприклад, трудовий спір може бути справою його життя. Тому, наукова думка має випереджати законотворчий процес, застерігати прийняття неконституційних законів і таких, що порушують права людини. Крім того, до повноважень КСУ належить перевірка на відповідність Конституції України міжнародних договорів, а рішення ЄСПЛ ґрунтуються на міжнародному договорі. Тому, на думку авторів, правило про те, що рішення чи висновок КСУ є остаточним і не може бути оскарженим, стосується не тільки української, а й міжнародної правової системи, включаючи юрисдикцію ЄСПЛ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Рішення Конституційного Суду України Другий Сенат у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфєєва Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах) від 22 листопада 2023 року № 10-п(II)/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-23#Text>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
4. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Проблемні питання у визначенні видів проваджень цивільного судочинства. В кн. Цивільний процес: теорія і практика. Концепції вчених з удосконалення законодавства про цивільне судочинство: монографія / за заг. ред. докторки юридичних наук, професорки, заслуженої юристки України С.Я. Фурси, докторки юридичних наук, професорки С.С. Бичкової. Київ, Алерта, 2023. С. 48.
5. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Застосування Верховним Судом принципу верховенства права у контексті звернення до Конституційного Суду України (щодо конституційності Закону України «Про виконавче провадження» та Закону України «Про особливості утворення акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування». *Часопис Київського університету права*. 2024. № 2. С. 14–21.
6. Денисова А.В., Сірко В.С. Роль Європейського суду з прав людини у захисті та розвитку прав людини в Європі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 724–726.
7. Графік прийому громадян. Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/appeals/schedule>.
8. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 23 лютого 2006 року N 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
10. Про виконавче провадження. Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19?find=1&text=%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D1%87#n7>.
11. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього. Закон України від 21 серпня 2024 року № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text>.